

85 gen het doel van de reis. Je hoeft
niet met je vriendinnen naar Barce-
lona. Een weekendje Haarlem of Nij-
megen is ook heel leuk.

(10) Het gemak waarmee we nu in
90 het vliegtuig stappen, laat een gebrek
aan verantwoordelijkheid zien. Gel-
ukkig lijkt het besef dat vliegen scha-
delijk is voor het milieu toe te nemen.
Sinds 2018 kennen we daarvoor het
95 woord 'vliedschaamte'. Als vlieg-
schaamte leidt tot een betere afwe-
ging van de milieu-impact bij de keu-
ze van de reisbestemming, lijkt me
dat heel goed. Soms rechtvaardigt
100 het doel van de reis het vliegen,
maar even zo vaak zal de uitkomst

zijn dat de impact van de vliegreis te
groot is. Dan is het zoeken naar een
andere bestemming of naar een
andere manier van reizen.

105 (11) Steeds meer mensen ontdekken
de trein, die zeker voor Europese
vakantiebestemmingen een goed al-
ternatief is. Ook daar is trouwens een
110 nieuw woord voor uitgevonden:
'treintrots'.

(12) Vliedschaamte is prima als die
leidt tot meer bezinning en minder
vliegreizen. Vliegen is echt niet altijd
115 fout, maar de vanzelfsprekendheid
waarmee we nu vliegen, is niet meer
te verantwoorden.

naar: dr. Martine Vonk

uit: Reformatorisch Dagblad, zaterdag 20 juli 2019

De auteur (1974-2019) schreef en sprak over duurzaamheid.

noot 1 CO₂-footprint: CO₂-voetafdruk

noot 2 *once-in-a life-time*-gebeurtenis: gebeurtenis die slechts eenmaal in je leven voorkomt

Tekst 3

Iederéén denkt in hokjes

(1) Wat zou het mooi zijn: een
samenleving waarin we ieder mens
zien als uniek individu, zonder voor-
oordelen; niet als lid van de groep
5 waar iemand toevallig bij hoort, maar
als medemens. Wat waren velen het
uit de grond van hun hart eens met
Arnon Grunberg, toen hij op 4 mei
2020 bij de Nationale Dodenherden-
10 king in de Nieuwe Kerk Primo Levi¹⁾
aanhaalde: "Ik kan niet begrijpen,
niet verdragen dat men een mens
beoordeelt niet naar wat hij is, maar
naar de groep waar hij toevallig toe
15 behoort."

(2) Toch zal het nooit gebeuren. Zelfs
al zouden we willen, we kunnen het
niet. Alles wat we waarnemen, wordt
door ons brein gecategoriseerd:
20 voedsel, meubilair, muziek, dieren.
En mensen. Categorieën ordenen
onze waarnemingen, geven beteke-
nis. Ook Grunberg gebruikt ze, bij-
voorbeeld in deze tweet: "De zes
25 miljoen vermoorde Joden waren
slachtoffer van witte, christelijke
Europeanen."

(3) Een categorielabel ('bètastudent',
'Brabander', 'boekhouder', 'NRC-
30 lezer') helpt een persoon te plaatsen
en maakt ook onze aandacht vrij voor

andere taken. Deelnemers aan een onderzoek die bij een persoon zowel een label kregen als een reeks beschrijvingen, bleken beter te scoren op een andere taak die ze tegelijkertijd moesten uitvoeren dan degenen die zonder dit label naar de persoon keken – de indrukvorming kostte hun meer aandacht.

(4) De keerzijde: categorieën simplificeren de wereld. We zien de onderlinge verschillen binnen een categorie als kleiner dan ze feitelijk zijn. En we vullen ontbrekende informatie in op basis van stereotypen. Zo hebben veel vrouwelijke hoogleraren weleens post ontvangen voor ‘de heer...’

De verzender neemt aan dat een hoogleraar wel een man zal zijn.

(5) Het categoriseren en stereotype- ren verloopt automatisch: snel, moei- teloos, onbewust, dus zonder het zelf te beseffen. Dat betekent dat we alle- maal – ook mensen die dat onge- wenst vinden – geregeld gedachte- loos kenmerken aan een persoon toeschrijven, puur en alleen op grond van diens categorie. Het lijkt voor onszelf alsof onze indrukken geba- seerd zijn op informatie over een per- soon, maar ongemerkt wordt alles gekleurd door stereotypen.

(6) Als je bijvoorbeeld leest dat de nonnen klaagden over de drank op het feest, neem je aan dat er te veel gedronken werd. Maar zijn het stu- denten die klaagden over de drank, dan denk je eerder aan te weinig drank. Wordt een politicus agressief genoemd, dan denk je waarschijnlijk aan verbale agressie: anderen onder- breken, snel kwaad worden, scherpe woorden gebruiken. Bij een voetbal- supporter die agressief is, denk je eerder aan fysieke agressie. Zou iemand dan opperen dat je stereo- typeert, dan denk je in alle oprecht-

heid: echt niet, er werd toch zeker gezégd dat ‘ie agressief was. Nie- mand hoort ooit in het brein een bel- letje rinkelen dat zegt: pas op, nu ben je zelf aan het invullen.

(7) We kunnen het wel: mensen als individu bekijken, op basis van hun persoonlijke eigenschappen en ge- dragingen. De beoordeling van een persoon is dan gebaseerd op alle stukjes informatie die we combineren tot een uniek totaalbeeld. Dat vergt meer aandacht. We moeten gevolg- trekkingen maken over de betekenis van iemands gedrag, soms nadenken over de oorzaken van het gedrag en alles samenvoegen tot een samen- hangende indruk.

(8) Bijvoorbeeld: ik hoor op de radio een FNV-vrouw²⁾ in wanhoop over het gebrek aan beschermingsmid- delen voor zorgpersoneel tijdens de coronacrisis. Ik overweeg: heeft ze gelijk, is de minister aan het klunge- len? Of is ze een paniekerig type? Of overdrijft ze omdat ze iets voor elkaar wil krijgen? Ze maakt zich druk, leeft mee met de zorgmedewerkers en is zwaar gefrustreerd (mijn gevolgtrek- kingen). Ze lijkt de feiten goed te kennen, haar toon is kalm en beheerst, ze houdt haar emotie goed in bedwang (nog meer gevolg- trekkingen). Ik verbind mijn gevolg- trekkingen aan elkaar: ze is betrok- ken. Zo ontstaat een heel ander beeld dan als ik categorieën en daaraan gekoppelde associaties zou gebruiken, bijvoorbeeld vrouw (emotioneel) of vakbond (fanatiek). **(9)** Ik had tijd voor mijn overdenkin- gen, want ik zat in de auto en had niets anders te doen. Onderzoek wijst erop dat we anderen alleen als uniek individu bekijken wanneer het kan (als we voldoende cognitieve capaciteit hebben, dus bijvoorbeeld

niet tegelijkertijd met iets anders bezig zijn) en we het willen (gemotiveerd zijn om tot een realistisch en compleet beeld te komen, bijvoorbeeld wanneer we van iemand afhankelijk zijn, zoals een leidinggevende).
130 **(10)** In het dagelijks leven is dit ondoenlijk bij iedere persoon die ons pad kruist: de bakker, pakketbezorger, medepassagier in de trein – en maken we gebruik van *quick-and-dirty*-verwerking³⁾ met behulp van categorieën. Stereotypen worden in ons brein direct en automatisch
140 geactiveerd. Als we een bejaarde zien, worden eigenschappen als 'vergeetachtig' en 'traag' getriggerd. Susan Fiske, stereotype-onderzoeker aan de universiteit van Princeton,
145 trad diverse malen op als getuigdeskundige in rechtszaken, onder meer tegen bedrijven die vrouwen benadeelden. Ze vertelde ooit dat ze weleens nachtmerries had waarin de
150 rechter haar vroeg: "Uw eigen onderzoek laat zien dat stereotypen automatisch worden geactiveerd. Moet ik iemand straffen voor iets waar hij geen controle over heeft?"
155 **(11)** Het is onvermijdelijk dat categorieën ons beeld van een persoon

beïnvloeden. Iemands etniciteit, leeftijd, sekse en uiterlijke kenmerken zien we als eerste en dat kleurt alle
160 verdere informatie. Het is als het zout in de soep: het beïnvloedt de smaak van alle ingrediënten en je kunt het er niet meer uit halen.
(12) Willen we die invloed reduceren, zoals Grunberg bepleitte, dan begint dat met het erkennen dát we categorieën en vooroordelen hanteren. Dit ontkennen heeft alleen maar tot gevolg dat onze stereotypen ondergronds een andere weg vinden. Dat helpt dus niet. Blij en tevreden zijn met zo'n speech ook niet: dat vind ik nou ook, mensen moeten stoppen met die vooroordelen. Want wie zijn die mensen? 'Witte christenen', PVV'ers, FvD'ers? Kijk, daar zijn de categorieën en vooroordelen alweer. Zeg daarom niet: "Als ze het over Marokkanen hebben, dan hebben ze het over mij", zoals Grunberg deed. Maar zeg: "Als we het hebben over mensen die in hokjes en vakjes en vooroordelen denken, dan hebben we het ook over mij." Alleen met dat
185 inzicht komen we verder.

naar: Roos Vonk

uit: NRC Handelsblad, zaterdag 23 mei en zondag 24 mei 2020

Roos Vonk is hoogleraar sociale psychologie aan Radboud Universiteit in Nijmegen en schreef onder meer De eerste indruk.

noot 1 Primo Levi was een Joods-Italiaans schrijver van korte verhalen, romans, essays en gedichten. Hij overleefde concentratiekamp Auschwitz.

noot 2 FNV: Nederlandse vakbond; deze komt op voor de belangen van werknemers.

noot 3 *quick-and-dirty*-verwerking: snelle, oppervlakkige verwerking